

«ОҢО ОҢУОКАЙА» БЫРАЙЫАК

Оһуокай - төрөөбүт тылы үөрэтии,
баһылааһын,
ийэ тылга таптал, дьүөрэ тылынан
сатаан санарыы,
хомоһойдук тутта хоһуйуу уус-уран оскуолата
Н.Е.Петров

Оҕону кыра эрдэбиттэн кэрэбэ тардыы, сири-дойдуну, айылҕаны, бэйэ төрөөбүт кырыһын, көмүлүөк оһобун сылааһын таптыырга үөрэтии уонна үһүйүү — биһиги улахан дьон, дьиэ кэргэн сорукупут. Оҕо кыра эрдэбиттэн бэйэтин төрөөбүт тылын, культуратын, искусствотун билбэт буоллабына, норуотун ис дууһатын өйдүүрүгэр ыарахан буолар.

Оҕону эстетическэй иитии, дьобурун сайыннарыы оскуолаларга араас түмсүүлэринэн, уус-уран куруһуоктарынан барар. Олортон биирдэстэринэн оҕону оһуокайдыырга үөрэтии буолар.

Ханнык баҕарар норуот түг былыргыттан төрүттээх умнуллубакка үгкүүлэнэн кэлбит маассабай үгкүүлээх буолар. Холобур, Францияба — фарандола, Германияба — дэнгетанц, Англияба — тренчморе, Польшаба — полонез, Россияба- танок о.д.а. Оттон Россия территориятын илинни энэригэр ылан көрдөххө: бурятскай — ёхорь, эвенскай — һээдьэ, эвенкийскэй- дэрёдэ, юкагирскай — лондол, чукотскай — пичгейнэй о.д.а. Оттон сахаларга умнуллубакка үгкүүлэнэн кэлбит маассабай үгкүүнэн оһуокай буолар.

Бырайыак тэрийээччилэрэ: Сунтаардаабы оҕо дьобурун сайыннараар Киин

Бырайыак консультана: Саха Өрөспүүбүлүкэтин үтүөлээх учуутала, педагогическай үлэ ветерана Тимофеев Никандр Прокопьевич.

Сыала: саха норуотун оһуокайын толоруу сатабылын оһолорго ингэрии. Ол сатабылы киэн аранҕа иһитиннэрии. Урукку кэмнэ олорон ааспыт үһүлүчүлаах оһуокайдыыттары үөрэтии

Соруктара: 1. Хас биирдии оҕо бэйэтэ үгкүү тылын сатаан этэр, сатаан үгкүүлүүр буоларын ситиһии;

2. Тутта хоһуйар дьобуру сайыннарыыга үлэлээһин;

3. Оһуокай түһүмэхтэрин тутуһан үөрэтии, онтон оһуокайдыырга дьүөрэлээһин;

4. Оһуокай күрэхтэригэр кылаас оһолоро бары кытталларын тэрийии.

Бырайыак социальнай партнёрдара: Улуустаабы культура уонна духуобунай сайдыы управлениета, улуустаабы «Олонхо» КК.

Бырайыак кыттыылаахтара: улуус оскуолаларын 7-9 кылааһын үөрэнээччилэрэ

Бырайыак ыытыллар түһүмэхтэрэ

- I түһүмэх

Кулун тутар ый, 2019 сыл — «Оҕо оһуокайа» бырайыак саҕаланыыта. Оһуокайга кыттар кылаастары бэлэмнээһин, сахалыы танас тиктиитэ, оһуокай тематын чопчулааһын

-II түһүмэх

Муус устар ый, 2019 сыл - Оскуолаларга оҕо оһуокайын күрэхэ

III түһүмэх

Ыам ыйа, 2019 сыл - «Оһуокайы кылааһынан толоруу» бырайыак түмүктүүр кэмэ. Оһуокай үнкүүтүн этээччилэргэ улуустаабы оһуокай күрэбэ.

-Оһуокайы этээчи — оһуокайдыт. Оһуокай үнкүүнү, тойугу, уус-уран хоһуйуу маастарыстыбатын холбообут фольклор сүдү көрүнгө буоларын быһыытынан, оһуокайдыттан эргиччи өттүттэн сайдыыны, чабылхай талааны, маастарыстыбаны эрэйэр. Оһуокайдыт диэн ааты ылбыт киһи норуот талааннааба буолар. Ол курдук, бу көрөн туран хомобойдук хоһуйар уус тыл маастара, чоргуйар чуор куоластаах ырыаһыт бастыга, икки атабын бары сүһүөхтэригэр, атабын төбөтүгэр дугуммут, иэччэбэр эргийбит үнкүүһүт киэнэ үтүөтэ.

-Этээчи арыалдыттара- этээчи аттынан үчүгэй куоластаах, сатаан батыһар, ол аата тылын тылыгар, куолаһын куолаһыгар, мелодиятын мелодиятыгар түһэрэн иһэр, этээчи ритмигэр, хамсанытыгар барытыгар сөп түбэхэр, тутунан да аралдыппат, хааччахтаабат, өрө дэгэтэн иһэр дьон сылдыаллар. Толору гармония, сөп түбэһии үнкүү табылларыгар, ситиһиилэнэригэр көмөлөһөр.

-Оһуокай кыттыылаахтара. Түһүлгэ ахсаана — этээчи төһө элбэбиттэн, түһүлгэ төһө улахана — этээчи талааньыттан, маастарыстыбатыттан тутулуктаах.

Оһуокай ытыллар бэрээдэгэ:

Бастакы түһүмэх — саҕалааһына (зачин, приглашение на танец).

Иккис түһүмэх - сүрүн чааһа — хаамыы үнкүү.

Үһүс түһүмэх - түргэн чааһа - көтүү үнкүү.

Оһуокай үнкүүтүн ырыалара

Оһуокай үнкүүтүн ырыата икки улахан көрүнгө (жанрга) араасар:

1. Сиэр-туом ырыалара (ритуальный);

2. Алгыс ырыалара (заклинательный).

1. СИЭР-ТУОМ ЫРЫАЛАРА (ритуальный) — сиэри-туому добуһуоллуулар уонна икки араастаах буолаллар:

а) **Сиэри салайар ырыа** (церемониальной) — сиэр-туом толоруллуутун салайар. Сиэри салайар ырыалар холобурдарынан «Бүлүү үнкүүтэ», «Мас төгүлэ», «Үнкүү ырыата», «Ыһыах төгүлэ» диэн ырыалар буолаллар. Бу ырыалар бары үс араарылар чаастан тураллар:

-туһулуур чаас — ырыа таһаарааччы үнкүүһүттэри «атастаар, доботтоор, оҕолоор» диэн ынҕыргыыр, сиэри-туому толорор дьон болҕомтотун тардар, ырыа таһаарааччы үнкүүһүттэргэ сыһыанын көрдөрөр.

-кэпсэтии чаас — икки араас ньыманан ыпсарар:

1. Талан ылан чопчулааһын;

2. Төрүөттээһин.

-ынҕырыы - тобо үнкүүлүөхтээхтэрэ быһаарылар, кими ынҕыралларын ыйаллар, кэпсэтиэбин диэн соруйаллар, кими үнкүүлэтэллэрин, кими үүрэллэрин ыйаллар.

б) **Сиэри илдьиттиир ырыа** (песня-оповещение) — сиэр-туом толоруллубутун айыыларга илдьиттиир, кинилэргэ биллэрэр аналлаах. Сиэри илдьиттиир ырыалар сиэри салайар ырыалар курдук үс чаастан тураллар. Үнкүүлээччилэр айыыларга сүгүрүйэн махталларын көрдөрөллөр.

АЛГЫС ЫРЫАЛАРА (заклинательный) — бу ырыаларга баҕарбыт баҕаларын туолбут курдук ойуулаан көрдөрөллөрө, үчүгэи төлкөлүүллэрэ. Алгыс ырыатын алгыыр ньыматынан көрөн билгэлиир алгыс ырыата (песни предсказания) диэн ааттанар.

Оһуохай хаамыылара

1. Сахалыы (якутский) вариант — кириэстии хаамыы

Саха сириҥ оройуоннарыгар саамай тэнийбит хаамыы көрүҥүнэн буолар.

Төрүт балаһыанньата: илиилэрин аллараа тутан сиэттиһэн эбэтэр тоҥолохторун токутан тарбахтарын «тараахтыы» тутуохтарын сөп. Атахтарын балаһыанньата — уллунахтарын холбуу туталлар.

2. Өлүөхүмэлии (олёкминский) вариант - көтүү үҥкүү

Төрүт балаһыанньа: тоҥолохторун токутан сыһыары тутуһан тураллар. Атахтарын балаһыанньата — уллунахтарын холбуу туталлар.

3. Аммалыы (амгинский) вариант — дэгэрэн хаамыы

Төрүт балаһыанньата: тоҥолохторун токутан сыһыары тутуһан тураллар. Атахтарын балаһыанньата — уллунахтарын холбуу туталлар.

4. Уус-Алданныы (усть-алданский) вариант — тинилэхтээһин эбэтэр олохтоохтор ааттыыларынан «хайҕатар».

Төрүт балаһыанньа: ханас илиилэрин ханас өттүгэр турар киһи ханас санныгар, уҥа илиилэрин уҥа өттүгэр турар киһи ханас санныгар уураллар. Атахтарын балаһыанньата — уллунахтарын холбуу туталлар.

5. Бүлүүлүү (вилуйский) вариант-хатыһа хаамыы.

Төрүт балаһыанньа: тоҥолохторун токутан сыһыары тутуһан тураллар. Атахтарын балаһыанньата — уллунахтарын холбуу туталлар.

6. Кыллаах Арыы оһуохайын вариана - ойоҕолуу ыстаныы (боковой прыжок).

Төрүт балаһыанньа: тоҥолохторун токутан сыһыары тутуһан тураллар. Атахтарын балаһыанньата — уллунахтарын холбуу туталлар.

7. Найахылыы вариант — эрийэ хаамыы.

Төрүт балаһыанньа: илиилэрин аллара сиэттиһэн тураллар. Атахтарын балаһыанньата — уллунахтарын холбуу туталлар.

Түһүлгэ културата

Оһуокай саха норуотун бастыҥ национальнай оонньуута буоларын быһыытынан норуот ис духуобунай културатын көрдөрүүхтээх:

а) Оһуокай үҥкүүтэ - бырааһынньык үҥкүүтэ, онон бырааһынньык үгэһинэн үчүгэйдик таннан кэлиллиэхтээх.

б) Оһуокайга көрсүөтүк, бэрээдэктээхтик сылдыллыахтаах.

в) Оһуокай этээчи уонна кыттыылаахтар бэйэлэрин икки ардыларыгар убаастабыллаахтык сыһыаннаһахтаахтар.

г) Оһуокай толоруллуохтаах стилин кэспэккэ эрэ үҥкүүлэниллиэхтээх. Ол эбэтэр, сахалыы оһуокайдаан иһэн сээдьэлээн, эбэтэр атын үҥкүүлэри үҥкүүлээн барыы оһуокай сиэрин кэһии буолар.

Оҕолор тугу сатыахтаахтара:

1. Сахалыы сатаан санарыыны баһылааһын (уус-уран аабыы көмөтүнэн).

2. Бэлэм тылынан сатаан оһуокайдыр буолуу.

3. Кылыһабы тардыыны баһылааһын.
4. Сахалыы норуот ырыаларын толоруу

Саҥа дьарыктанар оҕолорго практической дьарыктар

№	Тиэмэтэ	чааһа	Эбии киллэри
1	Араас тиэмэлэргэ суруллубут кыра хоһооннору өйгө үөрэтии	3	
2	Сатирической хоһооннору ааҕарга үөрэнии	3	
3	Олонхо олук хоһооннорун ааҕарга үөрэнии	3	
4	Кылыһахха эрчиллиилэр	4	
5	Тардыыга эрчиллиилэр	4	
6	Куолаһы сайыннарыыга эрчиллиилэр	3	
7	Сөптөөхтүк тыыныыга эрчиллиилэр	3	
8	кылыһабы араастаан таһаары	4	
9	кылыһабы, тардыыны дьүөрэлээһин	4	
10	Оһуохай тылын үтүктүү	3	
11	Бэриллибит бэлэм тылынан оһуокайга эрчилли	3	
12	Бэриллибит тиэмэбэ оһуокай тылын айарга холонуу	3	
13	Оһуохай сабаланаар дьиэрэтиитигэр эрчиллиилэр	4	
14	Кылгас тойугу туойарга эрчилли	8	
15	Олонхо тойуктарыгар эрчилли	8	
Барыта		60ч	

Бырайыак бюджетэ:

Статья расходов	Затраты учреждения	Запрашиваемая сумма
1. Расходы на проезд организаторов 2. Финальное награждение участников проекта 3. Печатные работы(сертификаты) 4. Методическое пособие (раздаточный материал)	12 000 руб	Бензин - 5000 руб -кубки 1500х3=4500 -статуэтки 450х10=4500 Почетные грамоты, сертификаты -3000 руб 1000 руб (бумага канцелярская)
5.	Всего: 12 000	Всего: 25 000 руб

